

Milutin MILENKOVIĆ

Glavni i odgovorni urednik
Radio-Beograda

UTISCI I ZAPAŽANJA O INFORMATIVNO- PROPAGANDNIM DEJSTVIMA RADIO-DIFUZNIM PROGRAMA U OKTOBARSKOM RATU NA BLISKOM ISTOKU (1973)

Zbog velike šarolikosti socijalno-ekonomskih karakteristika, pravno-političkih institucija, ustavnih rešenja i državnih uređenja, klasnih odnosa i ideoloških opredeljenja, istorijskih nasleđa i prosečnog stupnja obrazovanja pojedinih njegovih delova, Bliski istok je i u mirnodopskim prilikama bio veoma zahvalno područje za istraživanje stvarne i moguće uloge radiodifuznog informativnog, obrazovnog, kulturno-umetničkog, agitaciono-mobilizacionog i uopšte propagandnog delovanja. U uslovima oružanog sukoba, na poprištu jednog agresijom rasplamtelog nacionalnog antagonizma, uz postojanje i neminovno ubrzanog polarizovanja klasnih frontova sa obe strane vatrene linije, a obilno natopljeno vitalnim strategijskim i ekonomskim interesima velikih sila, bliskoistočno područje pružilo je stručnjacima za socio-psihološke analize pojedinih sistema i metoda javnog komuniciranja građu neprocenjive vrednosti. Ona je i u našoj zemlji, kao i u nebrojenim drugim sredinama gde postoje štabovi propagandnih stručnjaka, dobila manje ili više odgovarajući analitički tretman.

Radi se, nesumnjivo, o potrebi multidisciplinarnog naučnog uopštavanja veoma razuđene, raznorodne i obimne empirijske materije, što, naravno, prevazilazi mogućnost posmatrača pojedinca. Ako je on, konkretno, bio uključen u ta ratno-informativna zbivanja sa prvenstvenim hroničarskim, dnevnim registarskim i komentatorskim preokupacijama, služeći se novinarskom, a ne naučnom posmatračkom i procenjivačkom aparaturom, onda se kockice koje se prilažu tom mozaičkom poslu mogu obojiti samo blagim tonovima utisaka i za-

pažanja. Ona se odnose na strategijsko-propagandne, taktičko-propagandne i elemente organizacionog iskustva oktobarske runde rata viđene kroz bitku u radio-difuznom eteru.

Strategijsko-propagandna iskustva odnose se na: osnovne pravce propagandnog dejstva, osnovna sredstva tog dejstva, glavne ciljeve i zadatke propagande, i najbitnije metode.

OSNOVNI PRAVCI PROPAGANDNOG DEJSTVA

Sve zaraćene strane imale su — zbog jezičko-etičke izmešanosti regionalnog stanovništva, zbog relativno malih geografskih razmaka između fronta i pozadine, zbog velike obostrane zavisnosti od inostrane pomoći i podrške, zbog sve veće uloge UN u odlučivanju o sudbini zaraćenog područja i zbog drugih okolnosti — puno razloga da podjednako brinu o svakom od tri »klasična« strategijsko-propagandna pravca delovanja: prema sopstvenoj javnosti, prema neprijatelju i prema javnom mnjenju inostranih, nezaraćenih zemalja.

Zbog izrazito manjih regrutnih rezervi, kao i ratnoekonomskih izvora i nedovoljne geografske dubine svog vojišnog prostora, Izrael je imao mnogo više razloga da maksimalno razvije prvi strategijsko-propagandni pravac, to jest opštenarodno mobilizaciono dejstvo prema sopstvenoj javnosti. Teza da u zaraćenoj zemlji nema i ne sme da bude navijača, već da su svi sposobni stanovnici neophodni igrači u meču nacionalne sudbine, mnogo je bila neophodnija Izraelu nego Arapima, čije su regrutne, ekonomske, geografsko-manevarske i komunikacione mogućnosti daleko veće, pa čak potencijalno prevazilaze državne i društvene sposobnosti za njihovo potpuno zahvatanje.

Nastup propagandne mašinerije zaraćenih strana na ovom pravcu delovanja direktno je proticao — drugačije, valjda, i ne biva — iz njihovih ratnih doktrina. A one se, kao što je poznato, bitno razlikuju u onoj meri u kojoj su različiti i prirodni, i demografski, i društveni uslovi, i stupnjevi državno-političke organizovanosti zemalja Bliskog istoka i njihovih ambicija.

Na arapskoj strani nisu se ni u kojoj masovnoj propagandnoj formi javljala svakodnevna pitanja tipa: »Šta si danas učinio protiv neprijatelja?« Ili: »Kako si pomogao opstanku svoje porodice, svoje slobode i svoje domovine?« Ili: »Narod ti je obezbedio oružje za pobjedu — da li ga dobro koristiš?« I tome slično.

Na drugom glavnom pravcu propagandnog rata — na pravcu demobilizacije i demoralizacije neprijatelja — Izraelu je nedostajala najosnovnija pretpostavka: iako su egipatska i sirijska armija kre-

nule u koordiniranu ofanzivnu operaciju 6. oktobra u 14. časova, svakome detetu u ma kojoj arapskoj zemlji bilo je jasno i do srži uverljivo da je ta ofanziva usmerena prema gradovima i selima, grebenima i čukama sa arapskim imenima, sa arapskim stanovništvom i sa arapskim međunarodno-pravnim statusom, koji je nasiljem od juna 1967. samo privremeno otet od zemlje-matice i potčinjen okupaciji. Ma koliko se izraelski radio mnogo slušao i u oktobru 1973. među arapskim stanovništvom (iz razloga i motiva o kojima ćemo kasnije nešto reći), njegov efekt u pravcu demobilizacije protivnika bio je sasvim nesrazmeran uloženom naporu. A taj napor polazio je od zamene osnovne teze. Umesto najelementarnijeg pitanja propagande prema neprijatelju: »Za šta se, u stvari, borite?« — izraelski radio poručivao je arapskoj javnosti na hiljadu načina: »Mi sa vama dobro postupamo, nema ustanaka na »administrativnim« teritorijama; pod izraelskom upravom ima i više zaposlenja, i više zarade, i bolje zdravstvene zaštite nego ranije; megalomanija arapskih lidera, a ne postojanje Izraela, koči brži razvoj i onemogućavaju bolji život arapskih masa«.

U poređenju sa ovom isforsiranom zamenom bazične teze, arapska propaganda prema Izraelu imala je krunski argument: »Želimo samo da vratimo svoje tlo i svoju braću u krilo domovine. Na silu imamo pravo da odgovorimo silom. Sa nama je ne samo istorijska pravda, već i međunarodno pravo izraženo odlukama Ujedinjenih nacija, koje mi prihvatamo, a vaša, osvajački nastrojena vlada odbacuje, nanoseći neprocenjive gubitke i štete sopstvenom narodu i dovodeći u pitanje sam opstanak jevrejske države na Bliskom istoku«.

Na trećem strategijsko-propagandnom pravcu — u borbi za privlačenje svetske javnosti i za jačanje inostrane podrške sopstvenom frontu — izraelski radio spretno je izvlačio u prvi plan svojih emisija one arapske izjave, proglase ili uvodnike u kojima se kao cilj sirijsko-egipatske ofanzive nije isticalo samo vraćanje teritorija okupiranih 1967, već se taj zadatak tretirao kao stepenica ka likvidaciji zasebne jevrejske države na tlu Palestine. Osetivši da se razumevanje većine članica UN i svetske javnosti za pravednu arapsku borbu zaustavlja upravo na toj dilemi — da li se borba vodi za oslobođenje okupiranih teritorija, ili za uništenje Izraela — arapski radio je nastojao da u emisijama za inostrane slušaoce izbegava i prećutkuje tu dilemu (Radio-Damask) ili da na nju odgovara u duhu odluka UN, pozivajući se, pre svega, na izraelsko odbijanje rezolucije Saveta bezbednosti broj 242. od 22. 11. 1967. (Radio-Kairo i Radio-Aman). Uticaj libijsko-iračke teze o manevarsko-političkom, a ne istorijskom i vojno-strategijskom programu sirijsko-egipatske ofanzive i, po-

seбно, javne tvrdnje libijskog predsednika Gadafija o »operetskom karakteru« forsiranja Sueckog kanala, odrazili su se i na rezervisanom držanju palestinskih organizacija i rukovodstava prema ratnom naporu regularnih arapskih armija, što je sve potenciralo ovu dilemu arapskog nastupa prema svetskoj javnosti.

Najuticajnija propagandna argumentacija u delovanju zaraćenih strana prema ostalom svetu bila je, međutim, sama ratna hronika tih oktobarskih dana. Ona je i u biltenima vrhovnih komandi, i u izveštajima armije stranih ratnih dopisnika, potvrđivala vojničko buđenje arapskog džina, njegov vojno-operativni i moralno-politički preporod, uz slom izraelskih iluzija o večitoj i neospornoj nadmoći. Same činjenice o toku bitke, o gubicima u ljudstvu i materijalu, o kretanju linije frontova — iako po pravilu preuveličavane ili drastično smanjivane u zvaničnim saopštenjima — delovale su kao naj-snažniji činilac privlačenja svetske javnosti ka pozicijama miroljubivih pre svega nesvrstanih zemalja, o neminovnoj ravnoteži lokalnih i svetskih snaga sukobljenih na Bliskom istoku i o nužnosti pravednog i trajnog arapsko-izraelskog mira, bez aneksija, bahatnosti i kapitulacija.

OSNOVNA SREDSTVA PROPAGANDNOG DEJSTVA

U uslovima ionako nevelike opšte pismenosti stanovništva i relativno malih tiraža štampe, pri vrlo velikom poremećaju svih saobraćajnih veza, uz neredovno i čak prekinuto snabdevanje električnom strujom, mali geografski prostor levantskih obala zapaljen ratnim požarom potvrdio je da na svim glavnim pravcima propagandnog psihološkog rata javni radio-program zadržava svoju neosporno prioritetnu, čak presudnu važnost. To se ne odnosi samo na tri opisana, »klasična« strategijska smera propagande, već i na izvesne sektore državno-mobilizacijskih, diverzantskih ili obaveštajnih poruka šifrovane sadržine, koje su zbog lakoće i sigurnosti prijema emitovane na talasnim područjima redovnog radio-difuznog programa izraelski rezervisti, na primer, pozivani su na ratne rasporede takvim porukama preko radio-difuznog programa, a i emisije arapskog radija bile su pune prividno nerazumljivih poruka nepoznatim adresantima, verovatno u pozadini neprijatelja, u drugim arapskim zemljama, ili čak na sopstvenoj borbenoj liniji.

Najšira rasprostranjenost radio-prijemnika (jeftini tranzistori postali su na siromašnom Bliskom istoku deo »opreme« čak i beduin-skih pastira), brzina doturanja poruka, nezavisnost od strujnog priključka, mogućnost tajnog slušanja, širok krug izvora ponuđenih

informacija koji zadovoljava prirodnu ljudsku potrebu za sopstvenim uporednim saznavanjem činjenica i mnoštvo drugih pogodnosti i prednosti, učinili su od radio-programa glavni front psihološko-propagandnog dela specijalnog rata. Čak je i štampanje mnogih listova, biltena i letaka bilo zasnovano na hvatanju radio-emisija, na njihovoj uporednoj, uvek tendenciozno selektiranoj prezentaciji, analizi i komentatorskoj razradi.

GLAVNI CILJEVI I ZADACI PROPAGANDE

Pored strategijskih ciljeva propagandnog rata, koji su implicitni u definisanju osnovnih pravaca toga dejstva, oktobarski arapsko-izraelski pokušaj obračuna ocrtao je mnogo reljefnije nego ranije slične situacije na Bliskom istoku još neke koncepcijske zadatke i imperativne potrebe propagandno-psiholoških efekata:

— mnoštvom dobro probranih i kombinovanih informativnih detalja iz kategorija neprijatnih istina, sa blagim ukusom samokritike sopstvenog stanja ili ličnosti, graditi poverenje slušalaca i sa svoje i sa suprotne strane fronta; neodmereno isključiva, parolaški nekonkretna, uvek stoprocentno crno-bela propagandna metodika onemogućavala je u nekim bliskoistočnim primerima verodostojnost svojih poruka, naročito kad se obraćala publici koja je imala gotovo neposredan čulni dodir sa ratnom zbiljom;

— onaj ko je prvi nudio koliko-toliko uverljive odgovore na pitanja koja su se razvojem događaja nametnula datoj sredini, dobijao je i novu publiku, i naglo povećanu verodostojnost uz narasli publicitet, i sve poene koje sfera propagandno-psihološke borbe može da pruži. Kada su, na primer, snažne eksplozije potresle Bejrutsku luku jedne oktobarske noći, oko jedan čas posle ponoći, radio-program BBC je već pred zoru objavio da su izraelski komandosi ljudi-žabe, tajno dopremljeni u bejrutske vode morskim putem, razorili telekomunikacione kablovske veze arapskog Bliskog istoka sa Zapadnom Evropom. Izraelski radio je, verovatno zbog vojno-operativnih razloga, kasnio sa davanjem »konjunktturnog« odgovora više sati, a ni većina arapskih stanica nije bila spremna da hitro pođe u susret trenutno dominantnoj zainteresovanosti publike. Dakle: jedan od strategijsko-propagandnih ciljeva, ili najvažnijih trajnih zadataka propagandista i u oktobarskim bliskoistočnim prilikama, bilo je ne samo brzo uočavanje akutne motivisanosti primalaca poruke, već i sposobnost da se na iznenadna »vruća pitanja« što pre pruže sopstveni odgovori, zasnovani na istinitim podacima, ali smešteni u

adekvatan red stvari, obučeni u ruho iz arsenala teza i argumenata date zaraćene strane. MIMOILAZITI motivisanost slušalaca, sporo je uočavati, nepotpuno je zadovoljavati, ili — što je najgore — potpuno je ignorisati, pokazalo se kao sigurna usluga neprijateljskoj propagandi;

— razobličavanje protivničkog specijalnog rata, ne samo u obliku formalnih demantija ili zvaničkih kontratvrđnji, već u sklopu mnogih što autentičnijih živih, »običnih ljudskih« svedočenja, takođe je strategijski zadatak svakog propagandnog rata, zadatak koji sve strane na Bliskom istoku nisu ispunjavale sa podjednakom veštinom.

NAJBITNIJE METODE

Osnovni metodi propagandnog dejstva izrazito su varirali od zemlje do zemlje i od jednog do drugog strategijsko-propagandnog pravca.

Proporcije između informativno-dokumentarnih i komentatorskih poruka izgledale su ovako: izraelski radio je za svoju publiku najviše davao vesti i servisne poruke, uz redovne osvrte svojih »nezvaničnih«, »nezavisnih« vojnih stručnjaka, uglavnom penzionisanih generala. Sličnu strukturu emisija, samo bez ratnih servisnih poruka, nudio je i nezaraćenom inostranstvu, dok se na arapskom jeziku uzdržavao od dugih komentara bilo kog izvora i plasirao je najviše vesti i poruke zarobljenika njihovim porodicama. Arapske stanice davale su gotovo isključivo zvanične informativne biltene, često su emitovale obilne i druge, po pravilu nepotpisane komentare i, mnogo ređe od protivnika, poruke ratnih zarobljenika, koje su se pokazale kao jedan od najatraktivnijih detalja za javnost zaraćenih zemalja.

Po odjecima, popularnosti i uverljivosti propagande zaraćenih strana na Bliskom istoku još jednom se potvrdilo da je osnovni strategijski metod te borbe: dobro informisanje.

Vest je bila i ostala kraljica propagandne bitke i u bliskoistočnim ratnim uslovima. Element konkretnosti izrastao je u svetinju dobrog informativno-propagandnog borca. Kada se u jednom biltenu o operacijama tvrdilo da je oboreno dvadesetak neprijateljskih aviona, a u saopštenju druge strane se navodilo da su izgubljena samo tri aparata tog i tog tipa, u kojima su stradali, »kao heroji nacije«, ti i ti piloti, čijim se porodicama izražava i javno saučešće, pa se doda da su u istoj borbi pogođena četiri aviona neprijateljske eskadrile tog i tog modela i sastava, a da su, verovatno, još dva aparata

oštećena ali njihov pad nije registrovan — onda se efekt uverljivosti, pa i odjek i dalje prenošenje tih informacija, ne može ni upoređivati zbog izrazite prednosti majstorstva konkretnih verzija. Radio-zahtev za jasnim govornim izražavanjem i kratkim sadržajnim porukama postao je u uslovima ratne nervoze i prenapregnutosti, opšte užurbanosti, iščekivanja i neizvesnosti, *konditio sine qua non*. Metod običnog ljudskog govora, kult jasnih pitanja i odgovora, bez primene »učenosti« i »finih tekstova«, prolazio je kod javnosti neuporedivo bolje nego komentari sa disertacionim prizvukom.

Metodi direktnog kontakta organa javnog informisanja sa linijom fronta, sa jedinicama na jurišnim položajima, odneli su prevagu — bar načelno svuda, iako ne uvek i u praksi — nad nekadašnjom hermetičkom zatvorenošću vojnih zona i formacija pred svakom, pa i sopstvenom novinarskom potrebom i funkcijom. Metod zatvorenosti fronta za novinarski rad definitivno je pokopan na Bliskom istoku. Kako su kontraobaveštajne službe obezbeđivale da i strani dopisnici, uz preuzimanje životnog rizika, dospeju sa mikrofonom, kamerama i foto-aparatima u ratne tranšeje i u centar nekih bitaka, bez opasnosti od otkrivanja stvarnih vojnih tajni date armije, nije poznato.

Svakako je očigledno da su taj zadatak imale i da su ga sa različitim uspehom, ali sa gotovo jednakim početnim shvatanjem o nužnosti pružanja propagandne građe iz svojih redova, u oktobru 1973. efektivno obavile. Čak je praksa oktobra 1973. u poređenju sa junom 1967. učvrstila uverenje novinara i javnosti zaraćenih područja da je sprečavanje dopisničkog pristupa nekim zonama fronta, ili u nekom trenutku ratnog dejstva, siguran znak loših prilika date zaraćene strane, te su tvrdnje s druge strane fronta odmah padale preko radija u obilnijoj količini i nailazile na plodnije tlo.

Lična raspoloženja stranih novinara prema zemlji, na čijoj su strani fronta radili, bila su u vrlo velikoj meri određena predusretljivošću i otvorenošću vojnih organa za kontakte sa štampom i za posete frontu. Pri tome niko nije imao iluzija da kontraobaveštajna služba ne postoji i ne reguliše sve te kontakte.

TAKTIČKO-PROPAGANDNA ISKUSTVA

Šta su navedene strategijsko-propagandne koordinate značile za taktička iskustva oktobarske runde rata na Bliskom istoku?

1. Sve strane su prihvatile saznanje da od izvora informacija (mesta relevantnog zbivanja) do primalaca treba ukinuti sve suvišne

posrednike. Taktika autentičnih svedočenja o događaju (verovatno ponekad i vešto inscenirana, ali vrlo široko istinski primenjivana) potisnula je na uverljiv način praksu pisanih, redigovanih, cenzuriranih te spikerski čitanih izveštaja. I u tome pogledu radio-reportiranje je pokazalo najveće efekte i najbogatiji spektar taktičkih varijanata.

2. U radio-emisijama sve više su dobijali mesto, iz dana u dan, svedoci neprofesionalci. Reporter je samo davao lokaciju, osnovne podatke o trenutnoj situaciji i sagovornicima, a oni su onda dobijali glavnu ulogu svedoka o »pravom stanju stvari«, tumača »pravih raspoloženja i shvatanja ratujućeg naroda«. ... Česte i mnogostrane leteće ankete o bitnim socio-psihološkim i društveno-političkim dilemama trenutka bile su veoma uverljiva propagandna građa. Neke od njih imale su sledeća polazna pitanja: Verujete li u mogućnost trajnog mira sa Arapima? Kako ocenjujete držanje pojedinih velikih sila prema našoj sudbinskoj borbi? Zašto SAD odbijaju od sebe tako značajnog partnera kao što je velika grupa arapskih zemalja, pomažući jedno usko, malobrojno i ekonomski neinteresantno parče Bliskog istoka, kakav je Izrael? Itd.

3. Taktika doziranja neprijatnih istina u sopstvenim emisijama povećavala je — rekosmo — uverljivost poruka, stvarajući i veoma važnu mogućnost da se pod tim plaštom izvede vojno-strategijska ili strategijsko-politička obmana. Tako je izraelski radio, koristeći se angloameričkom propagandnom školom iz drugog svetskog rata, znao da ubacuje i »nepriistrasne«, tobože sumnjičave komentare nekih svojih spoljnih saradnika povodom takođe »objektivnog« iznošenja nekih podataka neprijatnih za izraelsku javnost. To se više puta, na manje važnim detaljima, pokazalo kao istinita građa i tačna prognoza.

A kada je postignuta relativno dobra uverljivost tog tipa emisija, onda je o prikrivenom strategijskom prodoru preko Kanala, na zapadnu obalu centralnog dela sinajskog fronta, nekoliko dana preko izraelskog radija širena i među Arapima, i u svetu, lažna, namerno omalovažavajuća slika akcije te »komandoske grupe«. Radio-reporter je sa zapadne obale Kanala slao direktne reportaže i intervju sa tenkistima »komandoske grupe«, koji su govorili da je njihov »mali odred« gotovo ispunio svoju misiju, time što je uznemirio i delimično uništio neke raketne rampe, pa se sada postavlja samo zadatak da se diverzanti uspešno vrate na polazne polazišne na Sinaju itd. General Hercog je, kao vodeći »nezavisni vojni mislilac izraelskog radija«, davao procenu da ni od te, kao ni od bilo koje komandoske grupe, ne može da se očekuje prekretnica u ishodu rata, da je to

očigledno mala i prilično riskantna akcija, kojoj se maksimalno može poželeti srećan povratak i tako dalje. To je odgovaralo i trodnevnoj pogrešnoj proceni arapske komande da se radi o komandoskom skoku. U to vreme, međutim, general Arijel Šaron prebacivao je već desetine, pa i stotine tenkova na zapadnu obalu preko mostobrana kod Slanih jezera, koncentrisao snage i krenuo u prodor prema stratejskim punktovima Ismailiji i Suecu, ugrozio najvitalniju komunikaciju egipatskog fronta Kairo — Ismailija i presekao važnu drumsku i železničku vezu Kairo — Suec, opkolio grad Suec i odsekao egipatsku Treću armiju na južnoj polovini sinajskog fronta, izmenivši ceo tok operacija, pa u znatnoj meri i ishod ratne runde 1973.

Sistematski građena, uz pomoć sitnih ustupaka neprijatnim činjenicama, predstava o makar relativnoj objektivnosti jedne radio-propagande bogato je nadoknadila usputne negativne efekte od sitnih nepovoljnih istina, pruživši neprocenjivu podršku dobro organizovanoj varci u odlučnom trenutku boja.

Možda je to najdragocenije i najpoučnije taktičko iskustvo propagandnog rata na Bliskom istoku u oktobru 1973.

ORGANIZACIONA ISKUSTVA

Svi propagandni radnici zaraćene zemlje moraju da raspolazu i kontraobaveštajnim znanjima i vezama. Navala stranih dopisnika ne može se odbiti zatvorenim vratima, a da to ne nanese veliku štetu sopstvenoj stvari i pruži neprocenjive šanse neprijatelju. A da bi se prihvatila ta neminovno radoznala, nasrtljiva i spretna armija stranih posmatrača i izvestilaca sa raznim državnim preporukama, zaštitama i često specijalnim zaduženjima, nije dovoljan samo kadar profesionalaca kontraobaveštajne službe. Domaći novinari i ljudstvo zvaničnih službi za informacije moraju da imaju bar elementarne kontraobaveštajne kvalifikacije. Za to je potreban sistematski pripremni rad. U ovom pogledu ne možemo konkretnije da navodimo primere dobre i loše spremnosti pojedinih zaraćenih država Bliskog istoka, jer je nemoguće proveriti utiske.

Od ogromne je važnosti broj i politička spremnost ljudi koji dobro znaju strane jezike. Za radio-programe su neophodni jaki timovi novinara i spikera, koji odlično govore jezik neprijatelja. Bez toga nema uverljivog delovanja u tome pravcu, a ni prema ostaloj javnosti.

Ko je u stanju da proizvede i ponudi više sadržajnih i zanimljivih informacija, konkretnih podataka, imena i brojki o makar

nebitnim aspektima bitke, ko brže i potpunije nudi odgovore na pitanja koja i neočekivano iskrsavaju, ko bolje hrani sve gladniju i razgranatiju propagandnu mašineriju sveta zainteresovanog za datu borbu — taj slaže uspehe u propagandnom ratu, nanoseći poraze neprijatelju svakim svojim rezultatom, a nudeći mu kao revanš svaki svoj propust.

Cenzura je pokazala više mana nego prednosti. Ako u zaraćenoj zemlji ostaju mnoge inostrane ambasade i druga predstavništva sa sopstvenim radio-predajnicima i šiframa, sve veće novinske agencije i redakcije uspevaju da mimoidu zvaničnu cenzuru, koja po pravilu antagonizira »sedmu silu«, otvara novi i neefikasni interni »hladni rat«, praveći često i od naklonjenih novinara ogorčene cinike i maliciozne posmatrače. Neophodne su »elegantnije« mere kontrole stranih novinara, njihovo »pokrivanje« od neprofesionalnih domaćih patriotskih kontraobaveštajnih saradnika, obezbeđivanje pune nedostupnosti stvarnih vojnih tajni, serviranje dovoljne količine regularne, a novinarski valjane izveštajske građe, itd. To se sve u nekim zemljama Bliskog istoka nedovoljno radilo, da bi se u liku nedovoljno spretnog anonimnog vojnog cenzora postavila loša brana iznošenja tajnih ili nepovoljnih podataka i zapažanja. Majstori jezičkih finesa, uigrani u »ezopovštinu« svojih redakcija, sa kojima se razumeju i pomoću najmanjeg jezičkog miga, a oslonjeni na svoje ili neprijateljske ambasade i njihove službe i veze, svi iole umešni strani dopisnici preskaču te cenzorske barijere na Bliskom istoku bez suštinskih teškoća, a sa zluradim osećanjem zadovoljstva koje ima intelektualno nadmoćni partner, nadigravajući nestručnu birokratsku samoodbranu. Osim toga, sva građa koja ide u svet sa pečatom takve cenzure apriori gubi veliki deo uverljivosti, čak i kad je nadahnuta dobrim namerama izveštača i ispunjena manje-više tačnim podacima.

Ima, naravno, i mogućnosti, pa i potrebe, da se prema stranim dopisnicima primeni diferencirani tretman i da se na njihove izveštaje (svakako snimljene za potrebe kontraobaveštajne službe i kad nisu cenzurisani) reaguje na mnogo ograničavajućih načina, pa i zahtevom formalne cenzure, kao usporavajućom i otežavajućom merom retorzionog karaktera. Diferencirani tretman se zapažao, na primer, u Libanu i Siriji, gde su jugoslovenski novinari bili samo formalno obavezni da traže pečat cenzure, dok su neki zapadni izveštači imali dosta muke oko toga. Dopisnici redakcije iz SAD uživali su u Izraelu privilegovani tretman itd.

Svaka zaraćena zemlja imala je posebne pres-centre sa službama akreditacije, posredovanja u kontaktima, cenzure i PTT, agencijskih prijemnih teleprintera, putničkih i hotelskih usluga, daktilo-opremom, odsekom za naručivanje radio-studija i linija, pregracima za distribuiranje materijala i primljenu poštu, oglasnim tablama, salon za pres-konferencije i »brifinge« itd.

Iskustva u organizaciji ovih centara na Bliskom istoku, u njihovom funkcionalnom i tehničkom fiksiranju, kadrovskom sastavu i metodama rada, trebalo bi da budu predmet posebnih uporednih analiza, jer, uostalom, ne ulaze u okvir ovog razmatranja.